

I.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001)

SOSYAL DENETİM KAVRAMINA GENEL BİR YAKLAŞIM (DEĞERLENDİRME)

Yrd.Doç.Dr.Tahir AKGEMCI^{*}, Yrd.Doç.Dr.Adnan ÇELİK^{**},
Ars.Gör.Dr.Sevki ÖZGENER^{***}

1. Giriş

İşletmelerin sosyal sorumluluk konusunda artan endişeleri modern işletme yönetiminin odak noktası haline gelmiştir. Katılım, yerinden yönetim ve işbirliği küresellenen dünyada giderek artan oranda önem kazandığından; işletmeler çevrelerindeki grupları, faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal sonuçları hakkında bilgilendirme gereksinimi duymaktadır.

İşletmelerin çıkar gruplarını bilgilendirmek için yararlandıkları çeşitli kurumsallaşmış sosyal sorumluluk yöntemleri vardır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan bu yöntemlerden birisi de; “sosyal denetim” dir. Sosyal denetim, çevresel değişime tepkide bulunması, sosyal sorunlara çözüm getirmesi ve toplumun refahına katkıda bulunması bakımından işletmenin duyarlılığını ölçmeyi amaçladığından giderek artan oranda ilgi çekmekte ve uygulama alanı bulmaktadır.

Bu çalışma esas olarak sosyal denetim kavramını çeşitli yönleriyle ele alarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, sosyal denetimin tanımı ve niteliği, sosyal denetimin amaçları, sosyal denetimin kapsamı ve karşılaşılan güçlükler, sosyal denetim döngüsü ve sosyal denetim türleri ele alınmıştır.

2. Sosyal Denetim Kavramı

2.1. Sosyal Denetim ile İlgili Temel Kavramlar

Sosyal denetim kavramı ile yakından ilgili temel kavramlar arasında sosyal sorumluluk ve iş etiği önemli bir yer tutmaktadır.

---

^{*} Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

^{**} Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü Öğretim Üyesi.

^{***} Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F., İşletme Bölümü.

Sosyal sorumluluk, “isletme sahip, ortak ve/veya yöneticilerinin toplumun deger yargilarina göre hareket ederek isletmelerini yönetmesi” olarak ifade edilirken; is etigi, “isletmede çalısan herkesin tutum, karar ve davranıslarının dogru veya yanlıs oldugunu” ortaya koymaktadır (DIKEN, 1997: 479-480).

Sosyal sorumluluk, aslında bir sosyal anlasma ve uzlaşmaya girişimi ifade ederek; “bir isletmenin ekonomik ve yasal kosullara, is ahlakına, isletme içi ve çevresindeki kisi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalıma stratejisi ve politikasi gütmesine” yönelik eylemleri kapsamaktadır (EREN, 1997: 101-102).

Is etigi kapsamında, toplumca dogru kabul edilen veya genel kabul görmüş ilkeler ön plana çıkmaktadır. İçsel ve dissal boyutta yer alan unsurlarca neyin iyi ya da neyin kötü olarak kabul görmesi, tipki bir etik yasa olusturmakta ve günümüz isletme yönetimlerine sosyal denetim boyutu ile ilgili olarak yol gösterebilmektedir (YURTSEVEN, 2000: 249-251).

Isletmelerin yerel, ulusal ve küresel boyutta yer alan çevre unsurlari ile iliskilerinde; farklı çıkar gruplarının beklentileri ile bunlara yaratılacak katkılar arasında bir denge hedeflenmesi ön plana çıkmıştır. Özellikle belirli bir gelişme ve bilinç düzeyine ulaşmış toplumların, sosyal sorumluluk bilincine sahip olmayan isletmeleri dislamaları bu anlamda önemlidir (SIMSEK/ÇELİK, 1995: 30-33).

Sosyal sorumluluk ve yakından ilgili kavramların kapsamındaki işlevler, “sosyal denetimin kapsamı ve karşılaşılan güçlükler” başlığında ayrıntili olarak sıralanmıştır.

2.2. Sosyal Denetimin Tanımı ve Niteliği

Günümüzde bilinçlenen ve sosyal sorunların acilligini hisseden toplum, isletmelerin sosyal sorunlarla neden ilgilenmediklerini, sosyal sorumluluklarını neden yerine getirmediklerini sorgulamaya başlamıştır (PETIT, 1967: 6).

Sosyal sorumlulugun önem kazanmasının bir sonucu olarak, bazı şirketler sosyal performanslarının kalitesini degerleme çabasi içindedirler. Böylesi bir degerleme prosedürü çoğunlukla bir sosyal denetim olarak ifade edilir.

Sosyal denetim kavrami ilk olarak 1950’li yıllarda Howard R. Boven tarafından ortaya atılmıştır. 1970’li yılların başında isletmelerdeki sosyal denetimler, firmanın işbirliği olmaksızın müşteri dernekleri, sosyal denetim şirketleri ve kamu çıkarları için hareket eden kuruluşlar tarafından dışarıdan yapılmaktaydı. 1980’li yıllarda isletmeler, sosyal denetimi, hem içsel bir yönetim aracı olarak hem de sosyal bir organizasyon olarak kendilerini tesvik edecek bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır. Son zamanlarda isletmelerin bu konuyla ciddi bir şekilde

ilgilendikleri ve sosyal açıdan kendilerini sorgulamaya başladıkları görülmektedir (KOONTZ/WEIHRICH, 1988: 611).

Sosyal denetim ile ilgili olarak aşağıdaki tanımlar sıralanabilir:

‡ Sosyal denetim; bir örgütün performansını ekonomik yönden ziyade sosyal yönden değerlendiren sistematik bir incelemedir.

‡ Sosyal denetim; hedefle ilişkili olarak bir organizasyonun ahlaki davranış ölçüleri geliştirmesi ve faaliyetlerinin sosyal etkilerini tanımlaması, gözlemlemesi ve raporlaması sürecidir.

‡ Sosyal denetim; belirli sosyal grupları içine alan toplumun refahi üzerinde bir örgütün faaliyetlerinin etkisini analiz etme, değerlendirme ve ölçmeye yönelik sistematik bir girişimdir. Başka bir ifadeyle, sosyal denetim; organizasyonun sosyal sorumluluk alanındaki performansını sistematik bir biçimde değerlendirme ve raporlamadır (MINER vd., 1985: 453).

‡ Berkowitz' e göre, sosyal denetim; sosyal olarak sorumlu fikirleri eyleme dönüştürmek ve sosyal sorumluluk alanında işletmenin hedefleri, stratejileri ve performansını sistematik olarak değerlendirmek ve ölçmek için dikkatli bir şekilde hazırlanan planlar ve programların izlenmesi sürecini kapsar (BERKOWITZ, 1992: 104).

‡ Sosyal denetim; bir işletmenin sosyal duyarlılığının ölçülmesidir (BOONE/KURTIZ, 1992: 82).

‡ Sosyal denetim; toplumun beklentilerine uygun olarak eyleme geçmeleri için kişiler, alt gruplar ve grupları etkileyen güçler ve süreçlerle ilgili olmaktadır (LAUFER/ROBERTSON, 1997: 29-48).

Sosyal denetimin arkasındaki gereksinimler, öncelikler, yaklaşımlar ve yöntemler önemli ölçüde farklılık göstermektedir (DESCARDINGS/McCALL, 1990: 13). İş dünyasında bir organizasyon açısından hem içsel hem de dışsal sosyal maliyetler ve kazançları belirlemek için mevcut işletme uygulamalarını gözleme yeteneğini geliştirmek hayati önem arz eder. Sosyal denetim ve raporlama bu yeteneği geliştirmenin önemli yolları olarak işlev gördüğünden her geçen gün dikkat çekici bir biçimde uygulama alanı bulmaktadır.

Toplumsal sınıflar arasında her geçen gün artan gelir dengesizliği, istihdamdaki güvensizlik, iletişim konusundaki işletme kararlarının etkisinin göz ardı edilmesi, kâr ve maliyetlerin ürün ve hizmet standartlarını saptamada hakim faktörler olduğuna dair endişelerin artması, birçok girişimin asiri düzenlemeleri terk ederek yöneticilerine daha fazla bağımsızlık ve etkileme sansi tanımak istemesi, şirket yönetimi ve sorumluluğu konusundaki endişelerin artması, işletmelerin kendilerini çıkar gruplarına karşı sosyal yönden daha fazla sorumlu hissettiği bir ekonomik anlayışın giderek yaygınlaşması ve toplumun işletmelerin faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi talep etmesi gibi pek çok sebep, sosyal denetimi gerekli kılmaktadır (SPEAR, 1997: 1).

Sosyal denetim, “yasallık” ve “kamu sorumluluğu” ilkelerini esas almaktadır. Sosyal denetimi uygulamada benimseyen bir işletme, topluma karşı duyarlı bir işletmedir. Faaliyetlerinin olumsuz etkilerine karşı gönüllü olarak önlem alır ve sosyal denetim raporu hazırlar. Bu işletmeler tepkisel ve onarıcı davranıştan ziyade öngörücü ve önleyici bir davranış sergiler. Sosyal sorunlara dönük çabaları tüm çıkar gruplarınınca desteklenmektedir. Bu bakış açisi tanıtım, toplumsal katılım ve sosyal sorunların çözümünü teşvik etmek açısından son derece önemlidir.

3. Sosyal Denetimin Amaçları

Yöneticilerin, sosyal sorumluluk konusundaki girişimlerinin, işletme ve toplum üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olup-olmadığını bilmeleri işletmenin geleceği açısından önemlidir. Sosyal denetim, yöneticilere bu konudaki çabalarını değerlendirme ve geliştirme imkanı tanımaktadır. Ayrıca, sosyal denetim sayesinde toplum ve uzmanlar işletmelerin sosyal sorumluluk politikalarını değerlendirmekte ve işletmenin faaliyetlerinin ulusal standartlara uygun olup olmadığını denetlemektedir (SPEAR, 1997: 3).

Sosyal denetim sayesinde, organizasyon, üyelerinin ekonomik ve sosyal kazançlarını artırmak için üyeler arasında topluluk duygusu ve eşitlikçi veya işbirliğine yönelik davranışları teşvik eder. Gözle görülebilir net ekonomik kazançlar sağlamazsa bile, geleneksel değerlerin analizinden farklı olarak çok boyutlu hedefleri kapsayan bir değerlendirme amaçlamaktadır.

Sosyal denetimin hizmet ettiği temel amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (LABAT/ANDERSON, 1997: 4; SPEAR, 1997: 3):

1. Organizasyonun sosyal performansını ve etik etkilerini gözlemek.
2. Sosyal performansı iyileştirmek için örgütsel öğrenmeyi kolaylaştırmak.
3. Sosyal olarak sorumlu bir biçimde yönetim stratejisini şekillendirmek.
4. Toplum, kamu ve diğer organizasyonları kaynaklar hakkında bilgilendirmek.
5. Organizasyonun üyeleri ve genel toplumu örgütsel faaliyetlerin etkileri ve kamu çıkarları için işletme uygulamalarıyla ilgili sınırlamalar hakkında bilgilendirmek.
6. Organizasyonel değerler ile farklı çıkar gruplarıyla ilgili yöntem ve ölçülerin etkili bir şekilde kıyaslanmasını sağlamak.
7. Sosyal sorunların çözümü konusunda organizasyonların yaptıkları katkılar ve gösterdikleri çabalar hakkında ilgili çıkar grupları ve kamuoyunu bilgilendirmek.

4. Sosyal Denetimin Kapsamı ve Karşılaşılan Güçlükler

Sosyal denetimin neleri kapsayacağı hususunda farklı görüşler mevcuttur (BOONE/KURTIZ, 1992: 82). Sosyal denetimin kapsamı her geçen gün gelişmekte ve uygulamada önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir.

Sosyal denetimin kapsadığı alanlar genel olarak aşağıdaki gibi sıralanabilir (PLUNKETT/ATTNER, 1997: 701; SPEAR, 1997: 1-5):

- ? Toplumun genel sağlığı,
- ? Sosyal ve topluluk geliştirme programları,
- ? Topluluk ilişkileri,
- ? İşgörenler, müşteriler, hissedarlar ve hükümetlerle ilişkiler,
- ? Kalite mal ve hizmet, reklamcılıkta doğru uygulamalar,
- ? İşgören eğitimi ve kariyer geliştirmeye yönelik araçlar,
- ? Çevre kirliliğinin kontrolü,
- ? İşgören güvenliği ve sağlığı,
- ? Çeşitli sosyal yardım ve katkılar,
- ? Yerel toplulukların faaliyetlerini desteklemek,
- ? Korunması gereken grupların istihdama,
- ? Politik katkılar,
- ? Yeni teknolojik gelişmelerin muhtemel sosyal etkileri.

Sosyal denetimin raporlanmasında, “zaman sınırlamaları, süreci tekrarlama ve iyileştirme konusundaki beceriksizlik, denetimin dissal geçerlilikten yoksun olması, sosyal performansın ne olduğu konusundaki yorumların farklılık göstermesi, çok asiri geleneksel akıl, yeni yaklaşımlara kapalı olma, asiri genelleme, yetersiz performansı rasyonelleştirme, bilginin hangi alanlarda ve hangi yöntemlerle toplanacağı konusundaki belirsizlik” gibi pek çok sorun sosyal denetimin tam olarak benimsenmesini engellemektedir.

Aşağıdaki sorular sosyal sorumluluğu doğru olarak raporlamadaki güçlüğü işaret etmektedir (HODGETTS/KURATKO, 1991: 676):

1. Sosyal sorumluluk alanları ölçülebilecek mi?
2. Veriler nasıl toplanacak ve analiz edilecek?
3. Ölçümlerde hangi kriterler kullanılacak?
4. Ölçümler nasıl sonuçlandırılacak?
5. Sosyal sorumluluğun farklı biçimlerinin nispi değerini kim kararlastıracak?

Bu nedenle, bir sosyal denetimi planlamak ve uygulamak için örgütün yöntem ve kriterlerini dikkatle saptaması gerekir. Sosyal denetim sonuçları itibarıyla değerlendirildiğinde, sonuçlar biraz soyut olabilir veya sonuçları ölçmek güç

olabilir. En titiz sosyal denetim bile finansal denetimin kesinliginden yoksundur. Finansal denetimlerin kesinliginden yoksun olmalarina ragmen, sosyal denetimler sosyal performansi gözlemek isteyen yöneticiler için bilgi saglama islevi görebilir. Belli bir organizasyonun karsilastigi önemli sosyal sorunlari saptayabilir, performans ölçülerini geliştirebilir ve böylece sirket performansini degerlendirebilir (LONGENECKER/ PRINGLE, 1981: 85).

5. Sosyal Denetim Döngüsü

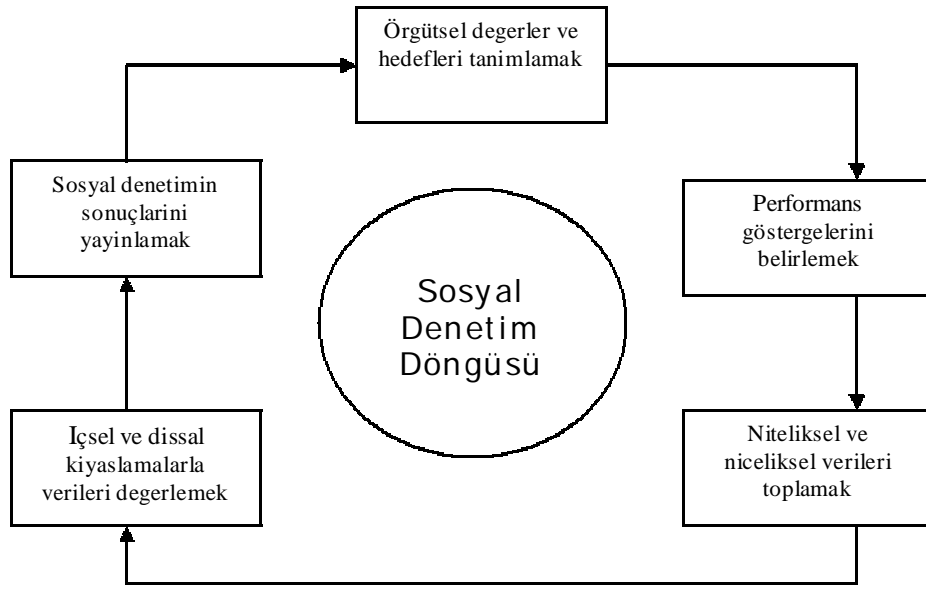
Sosyal denetimin, standart bir formati yoktur. Bugün pek çok organizasyon, hem isletme içi hem de disaridaki gruplari, kendi çabalarini desteklemeleri için faaliyetlerinin sonuçlari hakkında bilgilendirmek için çeşitli sosyal denetim yöntemlerinden yararlanmaktadır.

Bir sosyal denetimin basarili olmasinda, açıklık ve sistematik düşüncenin ilke olarak benimsenmesi önemlidir. Sosyal denetimin etkin bir şekilde islevlerini yerine getirebilmesi için faaliyet alanı, amacı ve çıkar gruplarının katılım düzeyinin belirlenmesi gerekir. Her bir çıkar grubunun hedefleri ve ölçüleri dikkate alınmalıdır. Sosyal denetim raporlari ilgili çıkar gruplarına (müşteriler, işgörenler, hissedarlar, diğer içsel ve dışsal çevre) iletilmelidir (SPEAR, 1997: 4).

Yönetim basarili programlari sürdürmeli, ancak çok az basarili programlari terk etmede direnis göstermemelidir. Bu tutum, daha etkin programların kurumsallasmasını sağlayacaktır (PLUNKETT/ATTNER, 1997: 701). Özellikle, sosyal denetim ile ilgili örgütsel yaklaşımlari belirlerken en kullanisli adımlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (BERKOWITZ, 1992: 104; HODGETTS/KURATKO, 1991: 676):

1. Bir işletmenin sosyal beklentileri karşılamasi ve sosyal sorumluluk çabalarıyla mesgul olması için temel felsefesinin ve misyonun belirlenmesi.
2. Sosyal sorumluluk hedefleri ve programlarının işletmenin misyonuyla tutarlı bir biçimde belirlenmesi.
3. Üstleneceğimiz programlar ve faaliyetlere yönelik örgütsel hedefler ve önceliklerin belirlenmesi.
4. Sosyal sorumluluk hedeflerini basarmak için gerekli kaynakların tip ve miktarının belirlenmesi.
5. Üstlendiğimiz sosyal sorumluluk programlari ve faaliyetlerinin degerlendirilmesi ve gelecekle ilgili olanların tayin edilmesi.

Sosyal denetim bir süreçtir. Yöneticilerin sosyal sorunlar üzerinde yüksek düzeyde yönetsel etkinliğe sahip olabilmesi için sorunlari yaşam döngüsü içinde ele almaları gerekir. Sosyal denetim döngüsü, işletmeden işletmeye farklılık göstermektedir. Ancak çoğu kez sosyal denetim döngüsü Şekil.1'de görüldüğü gibi bes aşamadan oluşur (SEYFANG, 1997: 5-7).

Sekil.1: Sosyal Denetim Döngüsü

Bu asamaların ayrı ayrı tanıtılmasında yarar vardır.

5.1. Örgütsel Değerler ve Hedefleri Tanımlamak

Değerler organizasyondaki bütün herkesin tavrını yansıtır. Bireysel ve örgütsel davranışın kalitesi değerler vasıtasıyla anlaşılabilir. İşletme faaliyetlerinde sürekliliği sağlamak için değerler hayati işlev görür. Değerlerini tanımlayan organizasyonlar ortaya koydukları hedefler hakkında açıklarlar. Sosyal sorunların çözümü konusunda tutarlı hedefler saptarlar. Uzun vadede başarılı organizasyonlar, değer temeline dayalı organizasyonlardır. Örneğin, Hewlett Packard; “a) baskalarına saygı, b) bir toplum duygusu ve c) sade, dürüst, siki ve etkin çalışma” gibi değerleri benimsemektedir. Bu şirket yıllardır büyüme ve başarısını büyük ölçüde bu temel değerlere borçludur (AUXILLIUM WEST, 1996: 1-5).

Yönetim hedeflerini açıkça belirlemelidir. Çalışanlardan neler beklediğini açıkça ifade etmelidir. Ayrıca sosyal sorunların çözümünde duyarlı davranmalı ve yapıcı hedefler ortaya koymalıdır (TIERNEY, 1997: 73-90). Sosyal değerlerle uyumlu hedeflerin belirlenmesi, sosyal haklara saygının bir göstergesidir.

5.2. Performans Göstergelerini Belirlemek

Organizasyon sosyal denetimi uygularken temel değerler ve hedeflere uygun performans ölçüleri belirlemelidir. Her bir çıkar grubunun hedefleri ve ölçüleri dikkate alınmalıdır. Sosyal performansı değerlemede kullanılan göstergeler işletmeden işletmeye farklılık göstermektedir. Eğitim, sağlık ve güvenlik, sosyal katkılar ve kültürel faaliyetlerle ilgili göstergeler göz ardı edilmemelidir. “Dürüstlük, sosyal uyum, öz-denetim, yardımseverlik, doğayı koruma, kişisel sorumluluk, kalite, topluluk duygusu, işbirliği ve itibar gibi değerlere uygun performans göstergeleri belirlemek” işletmelerin sosyal yönden duyarlı olmalarını sağlayacaktır.

Toplumsal hedeflere yönelmek ve toplumun değer ölçülerine uygun politikalar belirleyerek faaliyet göstermek için şüpheye yer bırakmayacak ölçüler belirlenmelidir. Yani, sosyal denetim süreçlerinde performans göstergeleri, sosyal ve etik endişeler üzerinde odaklanabilmelidir (SEYFANG, 1997: 1-3).

5.3. Niteliksel ve Niceliksel Verileri Toplamak

Sosyal denetimin amaçlanan işlevlerini yerine getirebilmesi için niceliksel ve niteliksel verilerin düzenli bir biçimde toplanması gerekir. Bu nedenle, bilgileri düzenli bir şekilde toplayacak ekiplere, araçlara ve sisteme gereksinim duyulmaktadır. Kullanışlı bilgilerin toplanması sosyal denetimin etkinliğini artıracaktır. Potansiyel çevresel değişime ilişkin uyarı sinyallerinin belirlenmesi, çevredeki spesifik eğilimlerin ve sorunların izlenmesi, çevresel değişimin gelecekteki yönünün tahmin edilmesi ve organizasyonlar açısından değişimin etkisinin ve öneminin yorumlanması açısından verilerin toplanması önem taşımaktadır (FREDERICK, 1998: 107-110).

5.4. İçsel ve Dışsal Kıyaslamalarla Verileri Değerlemek

Toplanan verilerin sistematik bir şekilde kıyaslanması gerekir. İşletmenin geçmiş yıllardaki sosyal performansı hem bugünkü sosyal performans ile hem de, benzer işletmelerin performanslarıyla kıyaslanmalıdır. Değerleme, organizasyonun toplumdaki genel yaşam kalitesini iyileştirip iyileştirmediği üzerinde odaklanmalıdır (STURDIVANT/VERNON-VORTEL, 1990: 10).

Sosyal denetimin sosyal sonuçları degerlemeden yoksunsa, az anlamlı olur. En iyi sosyal denetim uygulamalarının belirlenip, işletmenin yapısına uyumlaştırılması ve uygulanması için sürekli bir degerleme ve araştırma zorunlu olmaktadır. Bu organizasyonun öğrenen bir anlayışı benimsemesini gerektirmektedir (GARVIN, 1993: 81-88). Sosyal performansı degerleme, dışı dönük bir bakış açisi elde etmeyi amaçlamaktadır.

5.5. Sosyal Denetimin Sonuçlarını Yayınlamak

Sosyal denetimler, genelde yıllık bazen de altı aylık sürelerde yapılmaktadır. Günümüzde sosyal sorumluluk derecelerini kamuoyuna göstermek için sosyal denetim raporları hazırlayıp yayınlayan örgütlerin sayısı giderek artış göstermektedir. Örneğin; “Atlantic Richfield ve General Motors gibi bazı şirketler, toplum karşısında olumlu imaj sergilemek için sosyal performans konusunda özel raporlar hazırlamaktadırlar. Ayrıca bir dondurma üreticisi olan Ben & Jerry’s Homemade Inc. son zamanlarda yıllık raporuna dört sayfalık bir sosyal denetim raporunu da eklemektedir” (BOONE/KURTIZ, 1992: 82).

6. Sosyal Denetim Türleri

İşletmelerin sosyal sorumluluklarını yerine getirip getirmediği çeşitli şekillerde denetlenebilir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi açıklanabilir (BOVEÉ vd., 1993: 114; KOONTZ/WEHRICH, 1988: 611):

? İlgili Çıkar Gruplarının Denetimi: Bu denetim türü, işletme dışındaki çıkar grupları vasıtasıyla olmaktadır. İşletmenin ilgili çıkar gruplarının menfaatlerini dikkate alması, kavraması ve örgütsel tepkileri degerlemesine ve buna göre uygulamalarını yönlendirmesine yardımcı olur. Örneğin; hükümetin düzenlemeleri ve kontrolü, işletme dışı grupların etkisi, rekabet ve pazarın işleyişi bu tür denetimlere girer.

? Güvenlik Denetimi: Bu denetim türü, bir organizasyonun en iyi şekilde nasıl kontrol edileceğini ve iş ile ilgili tehlikelerin nasıl en aza indirgenebileceğini veya elimine edilebileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

? Çevresel Denetim: Çevresel denetim; doğal çevreyle ilgili potansiyel risk durumunu kesin bir şekilde tahmin etmeye çalışarak bu alandaki örgütsel çabaları yönlendirme ve potansiyel çözümler belirleyip sunma amacını tasımaktadır

? İşletmenin Kendi Kendini Denetlemesi: Strateji ve uygulamalarında öncelikle sosyal sorumluluğu sürdürmek isteyen işletme, sosyal sorumluluğun çeşitli alanlarında işletmenin performansını sistematik bir biçimde degerleyen ve raporlayan bir sosyal denetim mekanizması çalıştırabilir.

Sosyal denetim türleri bir başka sınıflandırmaya göre altı grupta incelenebilir (MINER vd., 1985: 454-455):

1.Kanunlar ve Hükümet Düzenlemeleri Vasıtasıyla Sosyal Denetim: Çevresel kirlilik, personelin istihdamında ayırım yapma, endüstriyel güvenlik ve sağlık gibi alanlarda örgütün performansının analitik ve niceliksel olarak ölçülmesini kapsar. Amaç, devletin istediği gereklerin yerine getirilmesidir. Bu denetim türünde raporlar işletme personeli tarafından hazırlanır. Bu raporlar devletin farklı kurumları tarafından izlenmekte ve denetlenmektedir.

2.Sosyal Performansın Denetimi: Kirlilik, istihdamda cinsiyet, etnik köken ve irksal ayırım yapma gibi sosyal kaygıların olduğu belli bazı alanlarda; işletme ve endüstrinin değerlemeye tabi tutulmasını ve bu konudaki eleştirileri kapsar. Bu denetim türünde raporlar, dışarıdan bir uzman ya da eleştirmen tarafından hazırlanır. Bu denetim türünde izleyiciler, yatırım yapıldığı yerel topluluk ve ilgili toplum olmaktadır. Bu tür bir denetimin faydası, yatırım kararlarını etkilemek amacıyla işletme ya da endüstriye yönelik olumsuz tanıtım ve eleştiri yaparak işletme ve endüstrinin gereken standartlar ve kurallara uymasının sağlanmasıdır.

3.Seçilen Grup Tavırlarının Denetimi: Sosyal endişelerin olduğu çeşitli alanları ve bunlarla ilgili sorunları dikkate alarak işletmenin eylemlerinden etkilenen grupların tutum ve tercihlerinin analitik olarak ölçülmesini kapsar. Söz konusu gruplar; işgörenler, hissedarlar, tedarikçiler, müşteriler, yerel topluluklar ve genel toplum olarak ifade edilebilir. Bu denetim türünde raporlar dışarıdan bir danışmanlık şirketi tarafından hazırlanır. Bu tür raporlar, işletme yönetimi ve ilgili toplum tarafından izlenmektedir. Bu türden bir denetimin faydası, sosyal etkilerin yeniden gözden geçirilmesi ve hakla iletişimin yönetilmesine olanak sağlamasıdır.

4.Makro-Mikro Açından Sosyal Gösterge Denetimi: Ülke düzeyinde ya da bölgesel düzeyde ortaya konan bir sosyal göstergeler seti yardımıyla işletme performansının niceliksel olarak saptanmasını amaçlar. Göstergeler; sağlık ve güvenlik, eğitim, konut, ulaşım, gelir düzeyi ve kültürel faaliyetler gibi faktörlerle ilgili olmaktadır. Burada makro düzeydeki sosyal göstergelerle ilgili raporlar, kamu ve özel kuruluşlar tarafından hazırlanırken mikro düzeydeki işletme performansı ile ilgili sosyal göstergelere ilişkin raporlar işletmenin kendi personeli tarafından hazırlanmaktadır. Bu denetim türünde izleyiciler, işletme yönetimi, hissedarlar ve ilgili topluluk olmaktadır. Bu denetim türünün faydası, sosyal performansın yeniden gözden geçirilmesine dönük bir yönetim biçimini benimsemesi ve ilgili çıkar gruplarıyla iletişime önem vermesidir.

5.Sosyal Denge Bilançosu ve Gelir Raporu: Geleneksel muhasebe ve finans yöntemlerinden yararlanılarak sosyal performansın parasal olarak ifade edilmesi söz konusu olmaktadır. Bu denetim türünde raporlar, işletmenin uzman personeli ve/veya mali müşavirlik firmaları tarafından hazırlanmaktadır. Bu denetim türünde izleyiciler; işletme yönetimi ve ilgili topluluktur. Bu denetim türünün faydası, maliyet-kârlılık rasyolarının yeniden gözden geçirilmesi ve hissedarlarla ilişkilerin

yönetiminde kolaylık sağlamasıdır. Bu denetim türü, Fransa ve İtalya'da bütün orta ve büyük boy işletmeler açısından yasal bir zorunluluktur.

6.Sosyal Süreçlerin/Programların Denetimi: Sosyal açıdan önem arz eden belirli programların yönetilmesi esnasında örgütsel performansın niceliksel, tanımlayıcı ve analitik olarak değerlemesini kapsar. Bu denetim türünde raporlar işletme personeli ve dışarıdan danışmanlar tarafından hazırlanır. Bu denetim türünde izleyiciler, işletme yönetimi ve ilgili topluluktur. Bu denetim türünün faydası, program etkinliğinin yeniden gözden geçirilmesi ve toplumla iletişimin yönetimine olanak sağlamasıdır.

7. Sonuç

İşletmeler, sosyal sorumluluğu kurumsallaştırmak için yerel bilgi, sorumluluk, çıkar grupları arasında işbirliği ve finansal performans ölçülerini dikkate alan sosyal denetim raporları hazırlamalı ve bunların sonuçlarını içsel ve dışsal çıkar gruplarıyla paylaşmalıdır. Çünkü toplum, işletmenin toplumsal çıkarları için yaptıklarını görmeye ve çalışmalarını hakkında bilgi talep etmeye başlamış ve değişime öncülük etme konumunda olan yöneticilerin gücünü, denetleme arzusu içine girmiştir. Ayrıca sosyal denetimin, işletme ile toplum arasında sosyal bir uzlaşmanın sağlanması ve beklentilerin dengelenmesindeki işlevsel rolü yadsınamaz boyutlara ulaşmıştır.

İşletmelerin iş etiği, içsel ve dışsal çevrenin beklentileri ve yasaları dikkate alarak faaliyetlerinin toplum üzerindeki etkilerini değerlendirmeleri gereklidir. Herhangi bir işletmenin kabul görmeyen bir faaliyeti veya neden olduğu olumsuz bir eylemden dolayı kendisini sorumlu hissederek çözüm için çaba göstermesi sosyal yönden sorumlu bir davranıştır. Bu çabaların kamuoyu tarafından bilinmesi, işletmenin tanıtımı ve imajı açısından da önemlidir. Bu nedenle, ulusal ve özellikle uluslararası çevrede etkinlik hedefleyen her işletme yönetimi sosyal denetim raporlarını hazırlayıp, yayınlamalıdır.

Sosyal denetim olgusunun kavramsal açıdan değerlendirildiği bu çalışmanın, işletmelerde yapılacak araştırmalar ile daha özgün hale geleceği düşünülmektedir. Bu amaçla öncelikle, ülkemizde faaliyet gösteren çokuluslu işletmeler ile küreselleşme boyutunu hedefleyen büyük ölçekli Türk işletmelerinde (ISO'ca saptanan Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda) yapılacak karşılaştırmalı bir araştırma ile aşağıdaki hususların test edilmesi yararlı sonuçlar doğurabilecektir:

- a İşletme üst yönetiminde sosyal denetim felsefesine verilen önem ve bu yönde bir misyon oluşması,
- a Örgüt içinde, sosyal performans ve etik etkileri gözlemleyecek bir stratejik birim oluşturulması,

- Ⓐ İç ve dış çevrede yer alan unsurlar ile ilişkilerin boyutu,
- Ⓐ Toplum, kamu ve diğer organizasyonların işletme kaynakları, örgütsel faaliyetler ve bunların kamuya olası etkileri hakkında bilgilendirilmesi,
- Ⓐ Ekolojik yapıya duyarlılık sergilenmesi,
- Ⓐ İlgören güvenliği ve sağlığı ile beraber çevre ve toplumsal sağlığa katkı,
- Ⓐ Yerel, ulusal veya küresel boyutta sergilenen sosyo-kültürel yardım ve katkılar,
- Ⓐ Finansal verilerin ilgililere zamanında ve doğru biçimde iletilmesi,
- Ⓐ Kalite mal ve/veya hizmet üretip-sunmak gayreti,
- Ⓐ Satis sonrası sosyal pazarlama anlayışı ve tüketiciye açık iletişim sağlanması,
- Ⓐ İlgörenlere hizmet içi ve dışında sağlanan eğitim olanakları,
- Ⓐ Kabul gören insan kaynakları uygulaması ve etkin bir kariyer yönetimi,
- Ⓐ Korunması gereken grupların istihdamı.

Anket uygulamasının yanı sıra, ülkemizde faaliyet gösteren çokuluslu işletmelerin gelişmiş dünya ülkelerindeki benzer veya farklı uygulamalarının da değerlendirilmesine alınması çalışmaları olumlu yönde etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- BERKOWITZ, Eric N./ KERIN, Roger A./ HARTLEY Steven W./ RUDELIUS William (1992), İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 23-24 (Ekim 2000-Mart 2001)
- Marketing (Boston: Richard D. Irwin Inc., Third Edition).
- BOONE, Louis E./ KURTIZ, David L.(1992) *Management* (New York: McGraw-Hill Inc., Fourth Edition).
- BOVEÉ, Courtland L./THILL, John W./WOOD, Marian Burk/PAVEL, George P. (1993), *Management* (New York: McGraw-Hill Inc.).
- DESJARDINGS, Joseph R./McCALL, John J. (1990), *Contemporary Issues in Business Ethics* (California: Wadsworth Publishing Co.).
- DIKEN, Ahmet. (1998), "İşletmelerde İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk İlişkisi", *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*' na sunulan bildiri (Sakarya Üniversitesi, Adapazarı 24-26 Aralık 1997):479-480.
- EREN, Erol (1997), *İşletmelerde Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası* (İstanbul: Der Yayınları).
- FREDERICK, William C./DAVIS, Keith/POST, James E. (1998), *Business and Society: Corporate Strategy, Publicity, Ethics* (New York: McGraw-Hill Pub. Com, Sixth Edition).
- GARVIN, David A. (1993), "Building a Learning Organization," *Harvard Business Review* (July-August 1993): 81-88.
- HODGETTS, Richard M/KURATKO, Donald F. (1991), *Management* (San Diego: HBJ Inc., Third Edition).

- KOONTZ, Harold/ WEIHRICH, Heinz (1988), Management (New York: McGraw-Hill Book Company, Ninth Edition).
- LABAT-Anderson. "Final Social Audit Report," 1997 at <http://www.fex.com>.
- LAUFER William S./ ROBERTSON, Diana C. (1967), "Corporate Ethics Initiatives: As Social Control", Journal of Business Ethics, (16, 1997): 4.
- LONGENECKER, Justin G./ D. PRINGLE, Charles (1981), Management (Columbus: Charles E. Merrill Publishing Co., A Bell&Howell Company).
- MINER, John B., Timothy M. SINGLETON and Vincent P. LUCHSINGER. The Practice of Management, Columbus: Charles E. Merrill Publishing, 1985.
- PETIT, Thomas A. The Moral Crisis in Management, New York: McGraw-Hill Book Co., 1967.
- PLUNKETT, Warren R. and Raymond F. ATTNER. Management, Ohio: South-Western College Publishing, 1997.
- SEYFANG, Gill. "Examining Local Currency Systems: A Social Audit Approach" Leeds Metropolitan University, International Journal of Community Currency Research, Volume 1, 1997, at <http://www.geog.le.ac.uk>.
- SPEAR, Roger. "Social Audit and the Social Economy: Approaches and Issues", CRU, Open University, Milton Keynes, UK, 1997 <http://www.ny.airnet.ne.jp/ccij/spearze.htm>.
- STURDIVANT, Frederick D. and Heidi VERNON-WORTEL. Business& Society: A Managerial Approach, Fourth Edition, Boston: Richard D. Irwin Inc., Homewood,1990.
- SIMSEK, M.Serif ve Adnan ÇELİK. "Ekolojik Yapı ve İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları", Çevre ve İnsan Dergisi, (20, 1995): 30-33.
- TIERNEY, Elizabeth P. İs Ahlakı, (Çeviren: Günhan GÜNAY), 1.Basım, İstanbul : Rota Yayınları, Temmuz 1997.
- YURTSEVEN, H. Ridvan. "İşletme Yönetiminde Etik", 8. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi' ne sunulan bildiri, (Erciyes Üniversitesi, Kayseri 25-27 Mayıs 2000): 249-251.